

Dordrecht Ondergronds Brieffrapport 8

DORDRECHT, LEEUWSTRAAT E.O.

Een archeologische begeleiding van
graafwerkzaamheden ten behoeve van een
riooltracé

T.H.L. Hos

2008

Gemeente Dordrecht
Bureau Monumentenzorg en Archeologie

Colofon	
ISSN	
ISBN	
Tekst	T.H.L. Hos
Redactie	M.C. Dorst
Afbeeldingen	Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tenzij anders vermeld)
Vormgeving	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Drukwerk	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Uitgave	Gemeente Dordrecht, december 2008
<p>Gemeente Dordrecht Sector Stadsontwikkeling / Afdeling Inrichting Stadsdelen Bureau Monumentenzorg en Archeologie</p> <p>Postbus 8 3300 AA Dordrecht T (078) 639 64 02 monarch@dordrecht.nl www.dordrecht.nl/archeologie</p>	
© Gemeente Dordrecht, 2008	
<p>Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch databestand of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave dient men zich tot de uitgever te wenden.</p>	

Inhoud

1. Inleiding	7
1.1 Algemeen	7
1.2 Administratieve gegevens.....	8
2. Gegevens onderzoeksgebied en vooronderzoek.....	9
2.1 Plangebied, onderzoeksgebied en huidig grondgebruik.....	9
2.2 Geplande werkzaamheden	10
2.3 Resultaten van vooronderzoek	10
2.4 Archeologische verwachting en advies	10
3. Archeologische begeleiding	11
3.1 Doel	11
3.2 Methoden	11
3.3 Onderzoekresultaten	12
4. Conclusies	13
Afkortingen	14

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Om kosten te besparen in het waterzuiveringsproces is de Gemeente Dordrecht begonnen oude, niet gescheiden rioleringen te vervangen door gescheiden rioleringen. Bij een gescheiden riolering wordt het schone water apart afgevoerd van het vuile water zodat het niet door de waterzuiveringsinstallatie hoeft en deze minder productie hoeft te draaien. Dit resulteert in één of meerdere nieuwe rioolbuizen die naast het bestaande tracé worden aangelegd. Hierbij bestaat de mogelijkheid dat archeologische resten worden verstoord.

Het plangebied kent volgens de verwachtingskaart (concept maart 2008) van de Provincie Zuid-Holland (kaart 1b; archeologie, waarden) een middelmatige verachting voor middeleeuwen en een onbekende/zeerlage verwachting voor de prehistorie¹. Omdat op de trajecten Leeuwstraat e.o. (Leeuwstraat, Regulushof, Schorpioenstraat, Antareshof) de riolering op een andere plaats gelegd wordt dan oorspronkelijk en er dus niet eerder geroerde grond verstoord zal worden bestaat hierbij de kans dat er archeologische resten vernietigd zullen worden. De graafwerkzaamheden vonden plaats tussen februari en mei 2008 en zijn door Bureau Monumentenzorg en Archeologie archeologisch begeleid.

¹ Concept verwachtingskaart RAAP 2008

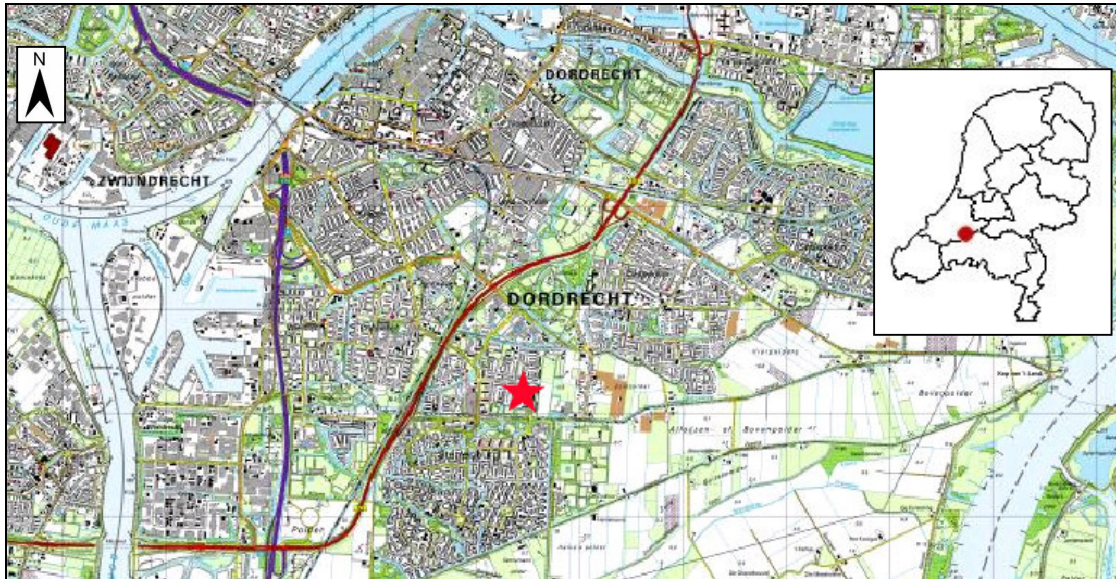
1.2 Administratieve gegevens

Aard Onderzoek	Archeologische begeleiding
Projectcode	0802
ARCHIS	
Onderzoeksmeldingsnr.	29379
Vondstmeldingsnummer	n.v.t.
Periode	n.v.t.
Datum onderzoek	februari – mei 2008
Plangebied	Leeuwstraat, Antareshof, Schorpioenstraat, Regulushof
Provincie	Zuid Holland
Gemeente	Dordrecht
Plaats	Dordrecht
Toponiem	Leeuwstraat en omgeving
RD-coördinaten	
N-punt	106439 / 422271
N-punt	106416 / 422047
O-punt	106528 / 422160
W-punt	106331 / 422174
Kadastrale gegevens	
Gemeente code	DDT00
Sectie	N
Perceelnrs.	4739
Opdrachtgever	Gemeente Dordrecht, Dienst Stadsontwikkeling
Uitvoerder	Bureau Monumentenzorg en Archeologie
Projectleider	dhr. T. Hos
Projectmedewerker	dhr. J. Nipius
<i>Autorisatie</i>	
Bevoegde overheid	Gemeente Dordrecht
Autorisatie onderzoek	dhr. F. Sieuwerts
<i>Archivering projectgegevens en vondstmateriaal</i>	
Digitaal	Archief Bureau Monumentenzorg en Archeologie / e-depot Nederlandse Archeologie (http://www.dans.knaw.nl)
Analoog	Stadsdepot Gemeente Dordrecht
Code	0802

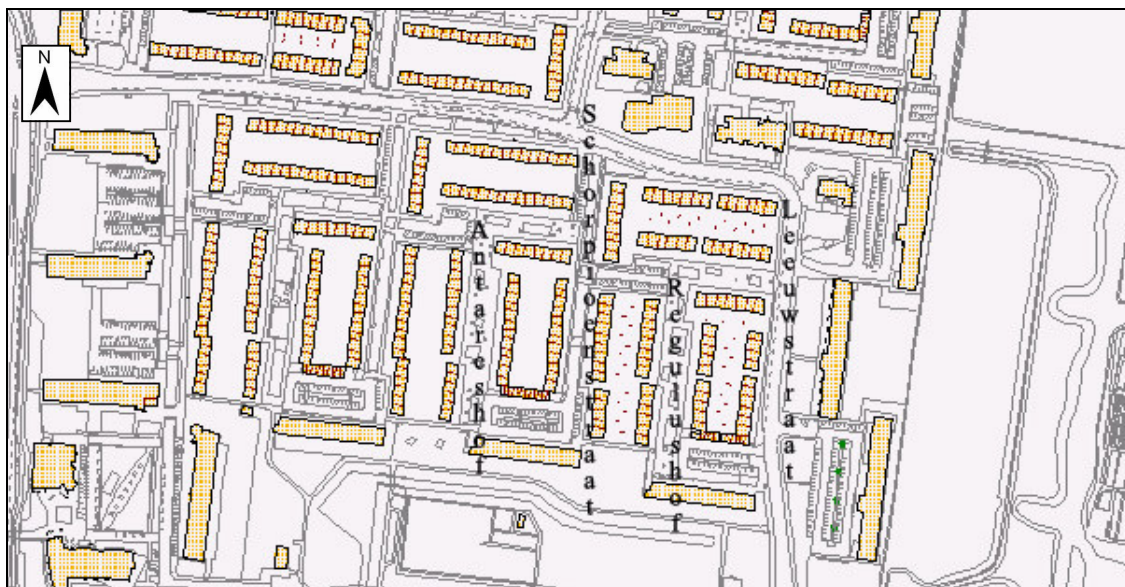
2. Gegevens onderzoeksgebied en vooronderzoek

2.1 Plangebied, onderzoeksgebied en huidig grondgebruik

Het plangebied bevindt zich in de gemeente Dordrecht en betreft de straten Antareshof, Schorpioenstraat, Regulushof, Leeuwstraat (Afb. 1 en 2).

Afb. 1. De ligging van het plangebied in de gemeente Dordrecht (schaal 1:60.000).

Afb. 2. Ligging van het plangebied met de begeleide riootrajecten op de topografische kaart (schaal 1:4000).

2.2 Geplande werkzaamheden

In de bovengenoemde straten zal een gescheiden riolering worden aangelegd. Hierbij zullen naast de bestaande rioolbuis één of meerdere nieuwe rioolbuizen in hetzelfde tracé worden gelegd. Hierbij bestaat de mogelijkheid dat het begraven middeleeuwse landschap van vóór de St. Elisabethsvloeden van 1421-1424 wordt verstoord. Mogelijk worden hierbij archeologische waarden verstoord.

2.3 Resultaten van vooronderzoek

Lithostratigrafie en archeologie

Het gebied buiten de oude stadskern van Dordrecht kenmerkt zich als een zogenaamd afgedekt landschap. Met de Sint Elisabethsvloeden van 1421-1424 overstroomde de Grote Waard en kwam het middeleeuwse landschap onder water te staan. Hierdoor ontstond een zoetwatergetijdengebied waarbij rivieren als de Merwede en de Maas zorgden voor de toevoer van water. Door het uitblijven van herstelwerkzaamheden aan de dijken kon in de daaropvolgende eeuwen een dik pakket rivierklei worden afgezet. Dit wordt het Merwededek genoemd. Het pakket bestaat uit laagjes zand en klei: onderin zandig, bovenin kleiig. Kenmerkend voor dit pakket is ook de kalkrijkdom en het veelvuldig voorkomen van zoetwaterschelpen zoals de grote diepslak (*Bithynia tentaculata*). Pas vanaf het eind van de 16^e eeuw werd begonnen met het terugwinnen van land door inpoldering².

Het Merwededek heeft op veel plaatsen het middeleeuwse landschap afgedekt. Hierdoor kunnen archeologische resten uit deze periode zeer goed bewaard zijn gebleven. Voor archeologen zijn de lagen direct onder het Merwededek dus het interessantst. Het betreft hier het oorspronkelijke middeleeuwse landschap waar de eerste kolonisten omstreeks de 11^e eeuw zijn gaan wonen. In die tijd was het een veenlandschap waar enkele meanderende rivieren hun weg doorheen baanden.

Regelmatige overstromingen van deze rivieren zorgden voor een gemiddeld circa 10 cm dik kleilaagje op het veen. Dit kleilaagje bleek uitermate geschikt voor akkerbouw. Het Merwededek en het middeleeuwse landschap worden met name in sloten en rivierbeddingen van elkaar gescheiden door een zogenaamde gidslaag. Het betreft hier een laagje dat door de vloed zelf of vlak erna is afgezet en waarin duidelijke brakwaterkoksels (*Cerastoderma edule/glaucum*). In het begin van de 20^e eeuw is het gebied voor het eerst bebouwd. Voorafgaand aan de bouw is het land met een zandpakket opgehoogd.

2.4 Archeologische verwachting en advies

De verwachting is dat het middeleeuwse landschap in het onderzoeksgebied wordt verstoord waarbij bewoningssporen kunnen worden vergraven. In het gebied wordt kan het klei-op-veenlandschap aanwezig zijn vanaf circa 2 m tot 3 m - mv. Hierop zouden sporen van menselijke bewoning aanwezig kunnen zijn, met name uit de Late Middeleeuwen. Gezien het kleine oppervlak van de werkzaamheden, is door het Bureau Monumentenzorg en Archeologie geadviseerd de graafwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

² Het Merwededek behoort tot de jongere fase van de formatie van Echteld. Het komkleilaagje behoort tot een oudere fase van de formatie van Echteld, het Hollandveen Laagpakket behoort tot de formatie van Nieuwkoop.

3. Archeologische begeleiding

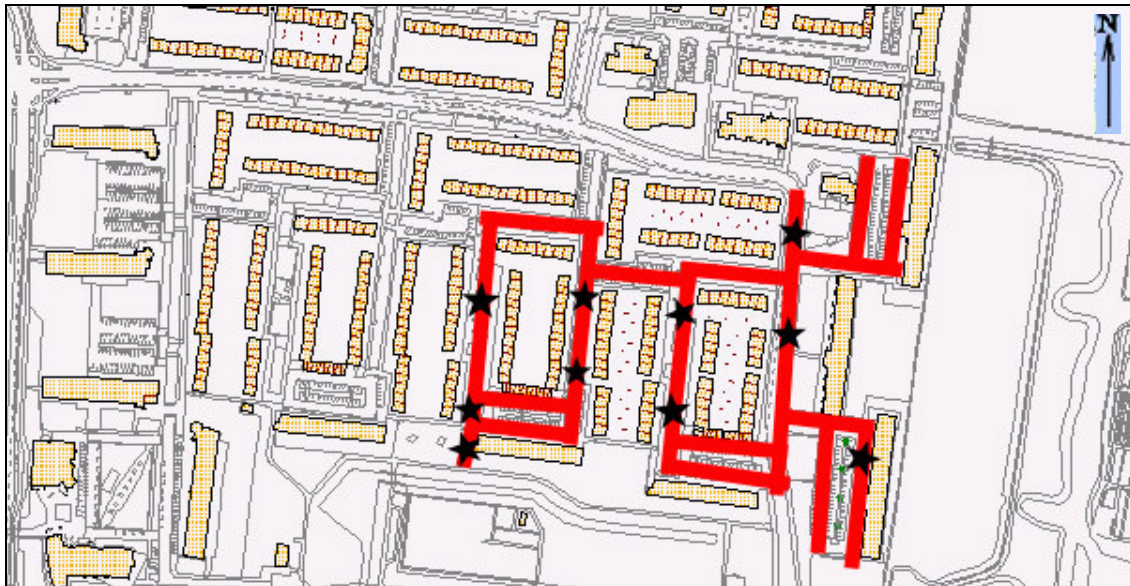
3.1 Doel

Voor het veldonderzoek zijn de volgende doelstellingen opgesteld:

1. Hoe ziet de bodemopbouw in het plangebied eruit? Wat is de dikte van het Merwedepakket en op welke diepte is het Hollandveen Laagpakket aanwezig?
2. Zijn er antropogene sporen aanwezig?
3. Wat is de aard van deze sporen?
4. Wat is de mate van de erosie van het middeleeuwse landschap?

3.2 Methoden

Uit de milieuboringen bleek dat de top van het veen gemiddeld op 2,5 m - mv aanwezig was. Het maaiveld ligt gemiddeld op 0,50 m -NAP. De gemiddelde ontgravingsdiepte van de rioolsleuven lag op 2 m - mv. Het veen en dus het middeleeuwse landschap zou dus geraakt kunnen worden. Er zijn drie trajecten geselecteerd om te begeleiden: de eerste is het meest zuidelijke deel van de Antareshof. Hier wordt voor het eerst riolering aangelegd en is de bodem nog ongeroerd. Bovendien is dit het één van de diepste punten van de ontgravingen (3,50 m - NAP). De tweede locatie is de Schorpioenstraat. Ook hier wordt op een vrij grote diepte ontgraven, tot circa 2,42 m - NAP en dit betreft het een lang traject. Het derde traject is de Regulushof, waar de ontgravingsdiepte minder diep is (tot 2,02 m - NAP), maar waar het veen volgens de milieuboringen hoger moeten zitten, namelijk op 1,75 m - mv. Als bij een begeleidingsmoment andere delen van het riooltraject openlagen, dan is ook hier meegekeken. Tijdens de werkzaamheden is in totaal 5 keer een begeleidingsmoment geweest. Tijdens deze momenten is op meerdere plaatsen meegekeken bij de aanleg van de riolering (Afb. 3). Er is gekeken naar de lithostratigrafie en de aan- of afwezigheid van antropogene sporen.³

Afb. 3. De rioleringsleuven (rood) met daarin aangegeven de begeleide locaties (zwart) (schaal 1:4000).

³ Antropogeen: door menselijk handelen gevormd.

3.3 Onderzoeksresultaten

De resultaten zijn hieronder per straat vermeld.

Antareshof

Op 14 februari is het eerste begeleidingsmoment geweest. Aan de zuidkant van de Antareshof werd een rioolput geslagen, 3 x 3 m breed. Het waargenomen profiel vertoonde het bekende beeld. De bovenste 20 cm bestond uit moderne bouwvoor, hieronder lag het Merwedepakket, met een dikte van 3 m. Onderin de put is het bosveenpakket met een kleilaagje erop waargenomen. Het kleilaagje lag op een diepte van circa 3,20 – NAP en was ongeveer 20 centimeter dik. Er zijn geen archeologische sporen waargenomen.

Ook het noordelijke deel van de Antareshof is nog begeleid. Hier was de ontgravingsdiepte veel minder (1,5 m - mv) en is het veen niet bereikt. Bovendien was hier 1 m opgebracht zand aanwezig op het Merwededek.

Schorpioenstraat

Er zijn twee momenten geweest waarop de rioleringsleuven op de Schorpioenstraat archeologisch begeleid zijn. De sleuven werden tot een diepte van circa 2 m - mv gegraven. De bouwvoor was circa 20 cm dik. Hieronder lag het Merwededek. Één keer is de top van het veen waargenomen op circa 2 m - mv. Er zijn geen archeologische sporen in waargenomen.

Regulushof

Werkzaamheden in de Regulushof zijn 2 keer begeleid. De put, gegraven tot 1,5 m – mv, was te ondiep om het middeleeuwse landschap te raken.

Leeuwstraat

Deze straat was niet meegenomen in de begeleiding, maar er kon toch meegekeken worden op momenten dat er voor andere straten begeleiding gewenst was. De verstoring was hier niet dieper dan 1,5 m - mv en het middeleeuws landschap is nergens geraakt.

4. Conclusies

Tussen februari mei 2008 zijn graafwerkzaamheden voor de aanleg van een riooltracé archeologisch begeleid. De werkzaamheden zijn uitgevoerd in de straten Antareshof, Schorpioenstraat, Regulushof en de Leeuwstraat. Ten aanzien van de geformuleerde vraagstellingen kan het volgende worden geconcludeerd.

1. Hoe ziet de bodemopbouw in het plangebied eruit? Wat is de dikte van het Merwedepakket en op welke diepte is het Hollandveen Laagpakket aanwezig?

Op twee plaatsen is het middeleeuwse klei-op-veenlandschap aangetroffen. Op de Antareshof lag de top van het veen op circa 3,40 – m - mv. Hierop lag een 20 cm dik laagje (kom)klei. Het Merwededek was circa 300 cm dik en aanwezig tussen 3,20 m – mv en 0,20 m – mv. De bovenlaag bestond uit een 20 cm dik pakket geel bouwzand.

In de Schorpioenstraat lag de top van het bosveen op 2 m – mv. Hierop lag een 20 cm dik laagje (kom)klei, met daarop een circa 160 cm dik pakket zandige klei, het Merwedepakket. Dit pakket lag tussen 1,80 m – mv en 0,20 m – mv. Hierop lag het laagje geel bouwzand.

2. Zijn er antropogene sporen aanwezig en zo ja wat is de aard van de sporen?

Nee, er zijn geen antropogene sporen waargenomen.

3. Wat is de mate van erosie van het middeleeuwse landschap?

Het middeleeuwse klei-op-veen landschap is twee keer aangetroffen. Zowel op het Antareshof als in de Schorpioenstraat is het komkleilaagje op het Hollandveen aangetroffen, wat inhoudt dat de erosie door de St. Elisabethsvloeden en de hierop volgende overstromingen door de Merwede hier waarschijnlijk gering is geweest.

Bevoegde overheid

De bevoegde overheid in deze is de gemeente Dordrecht. Voor vragen over dit rapport dient contact opgenomen te worden met drs. J. Hoevenberg senior archeoloog Bureau Monumentenzorg en Archeologie (tel. 078-6396401).

Afkortingen

ARCHIS	Archeologisch Informatiesysteem van de RACM
mv	maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil